

יורם קניוק: היהודי האחרון, פרק מרומאן חדש. דן צלקה: לתרגם את עקשות הגורל

למפגות ולחברות

עיתון לק

דו-ירחון • שנה ה' • מס' 25, שבט-אדר א' תשמ"א • ינואר-פברואר 1981 • מחיר 14 שקל • ת.ד. 16452. ת"א.

יגאל עילם: למצטרפים
בע"ם, סופרים
בפוליטיקה. נורית
גוברין: על גוטמן וש.
בן-ציון. צ'סלב מילוש.
חנן יובל: על ג'ון לנון.
ניו-יורק של הרולד
רובין. אידה הוברמן:
האם מותר לדרוך על
סמל? משה בן שאול.
גבריאל מוקד. ריבה
רובין. אשר רייך.
ישראל אלירז. משה
שלגי. עליזה שנהר
קורינה. יפה ברלוביץ.
אנטון שמאס.
מדורים: אמנות. פופ

חנה טרגר

יפה ברלוביץ

מספרת נשכחת – על ימי ראשית העלייה
הראשונה

ב

ספרו של אברהם יערי "זכרונות ארץ ישראל", המייצג חלק ניכר של סיפורי-הזכרונות על אודות ראשית ההתיישבות בארץ, לא ייחד מקום ל"סיפורים מחיי החלוצים הראשונים בארץ-ישראל", ספר זכרונותיה של חנה טרגר¹. אולי בשל היותם מוצאים לאור כל פנים, מבקרי-הספרות בארץ מצאו לנכון להתייחס בשעתו אל ספרה זה, בבקשם להפנות אליו לא רק את תשומת-ליבו של קהל-הקוראים הארצישראלי, אלא גם את התעניינותן של הוצאות-הספרים העבריות. כך אנו קוראים, בין יתר דברי-הערכות של מבקרו הספרותי של עיתון "הארץ" – ב. פרי ("דברי ספרות ובקורת", 2.7.1926), את ההערה הבאה: "ספרה של הגברת טרגר, אמר זאנגוויל בהקדמתו" – יתבונן בפשטות מקסימה שתחבנו על הקורא... אולי גם הקוראים הנוצרים יוקסמו לא פחות מן היהודים... אולם עד שהאדון זאנגוויל דואג לקוראים הנוצרים, אני מצר על הקוראים העברים בארץ-ישראל שבשבים חתום עדיין ספר חשוב זה, המפיץ אור על תקופה כה קרובה וכה זרה לנו בעת ובעונה אחת. שמה תימצא הוצאת-ספרים אצלנו, שתעניין לגאול ספר זה, שכולו עברי בעצם, וליתן לו גם לבוש עברי!"

בימים אלה, בהם מיתרגם הספר הזה לעברית², ראוי אולי לעמוד על טיבם של זכרונות אלה, פרי עטה של מספרת נשכחת.

מערך הסיפור המימארי בספרה של חנה טרגר אינו מתפתח בהתאם לתבנית השגורה המאפיינת ספר-זכרונות מקובל; היינו – סיפור כרונולוגי רצוף, אשר השלכותיו הכלליות מצטרפות לכדי ייצוג תקופתי שלם של זמן ומקום. כאן, שלא כמקובל, נתחבר אוסף של קטעי-חיים פזורים, המאירים מיגוון של אירועים ומצבים מתקופות שונות וממקומות שונים, החל משנת 1878 ועד 1911. יחד עם זאת, יש לציין שעל אף האופי הפראגמטי האמור, יש בזכרונות ארצישראליים אלה כדי לתרום לשיחזור של התמונה ההתיישבותית-חלוצית בתקופות הנזכרות. סיפורים אלה מציגים בעוצמה תיאורית ובאינטרפרטציה אינפורמטיבית בעלת ייחוד, כאשר הגילוי הביקורתי והנימה הנוסטלגית משמשים בה בד בבד. איכויות מימאוריות אלה מעניקות לזכרונותיה של חנה טרגר ייחוד סיפורי משלה במאגר סיפורי הזכרון הקולקטיבי של ראשית הישוב הארצישראלי.

חיבורו של ספר זה על דרך "הזכרון המקוטע" – אינו מקרי; הוא מתקבל כפועל-יוצא של מערכת קשרים מורכבת, הנוצרת בין המספרת לבין ארץ-ישראל. מערכת קשרים זו, המתייצבת בסימן של טלטלה בלתי-פוסקת בין הכא להתם, מבטת את חותמה על דרך חייה של חנה טרגר, וממילא על מאפייניו של ספר-זכרונות זה.

חנה טרגר נולדה ב-1870 באנגליה, לאביה ר' זרח ברנט, מראשוני בוני-הישוב בתקופת העלייה הראשונה. כידוע, השתתף זרח ברנט בהקמת "מאה שערים" – מן השכונות החדשות בירושלים שמוחוץ לחומה (1874); נמנה עם מייסדיה ומתיישביה של המושבה הראשונה פתח-תקווה (1878), וביוזמת-היחיד שלו נבנתה גם השכונה העברית הראשונה של יפו – שכונת נווה-שלום (1891). לצורך הגשמת משימות יישוביות אלה, וכן לצורך פרנסת משפחתו-שלו, נאלץ זרח ברנט לרדת ולעלות את הארץ כחמש-עשרה פעם (לפי עדות עצמו) בין השנים 1871–1906. בירידותיו ובעליותיו אלה מתלווים אליו, על הרוב, גם בני-משפחתו.

חנה ברנט-טרגר, בתו הבכורה של זרח ברנט, עולה לראשונה לארץ-ישראל בגיל שתיים (סוף שנת 1871), והקשר הראשון בינה לבין אדמה זו נוצר, לפי תיאור אביה, באמצעות החבטה. במסע המשפחה אל עיר-הקודש בשיירה של גמלים ופרדות, מספר זרח ברנט – "נפלה חנה הקטנה מן הפרדה שהיתה רכובה וקשריה עליה, וקיבלה חבטה יפה באדמת ארץ-ישראל, אשר נקשרה אליה אחר-כך באהבה כל-כך רבה..."³

העלייה השנייה שלה מתארכת בשנת 1874. בשנה זו מנסה אביה בשנית להת-יישב בארץ-ישראל, כשהוא בונה את ביתו בין עשרת הבתים הראשונים בשכונה החדשה – מאה-שערים. אלא ששוב, בשל המצב הכלכלי הקשה אליו הוא נקלע, חוזרת המשפחה לאנגליה, כדי לחזור בשלישית בחודש שבת 1877 ומשנה זו, כאשר חנה טרגר היא כבת שבע שנים, מתחיל מחזור זכרונותיה.

קטע הזכרון הראשון מתייחס לאותן שלוש שנים בראשיתיות (1881–1878), בהן

מתבצע הנסיון הנחשון-להקים מושבה עברית ראשונה. שנים אלה באות לידי ביטוי בשיחזור של המספרת רק כמקודי הזיכרות סלקטיביים, שבהם רשמים מרעישים ביותר מתולדות המושבה ומתולדות המשפחה – נותרים חקוקים כמראות-יסוד בלימח. בין רשמים אלה נציין אירועים כמו: החיפוש אחר קניית אדמה מתאימה, בניית הבתים הראשונים בפתח-תקווה, מחלת האב, המחסור בלחם, ולבסוף – מגפת הקדחת הקטלנית והתמוטטות המושבה. נראה שמסמך זה – של זכרון-ילדות מימיה ההתחלתיים-ביותר של ההתייש-בות היהודית בארץ בעת החדשה, הוא מן היחידים המצויים עימנו.

קטעי הזכרונות הבאים הם כבר מתקופה בוגרת יותר, תקופת עלייתה הרביעית – בחודש ניסן 1885. כאן יריעת-הזכרון הולכת ומתחדדת, והסיפור שהעלה קודם לכן תיאורים כלליים בלבד מן הסביבה החוויתית הקרובה לילד – הולך ומתעשר בפרטים מתחומי-חיים רחבים יותר. מערכת הזכרונות משנת 1885 פותחת במחאה, מחאתה של נערה בת חמש-עשרה לראשונה אינה מסכימה עם תכתיבי-חייו של האב-החלוץ. ואכן, לאחר ארבע שנות חיים מסודרות ונינוחות בלונדון, מעוררת ההיטלטלות החוזרת מהבירה המעטירה והתרבותית אל ארץ שוממה ונחשלת, את מורת-רוחה. ואולם כל תחנוניה אל האב – להישאר בלונדון ולסיים את לימודיה שם, עולים בתוהו. "לא, לא ילדתי", עונה לה זרח ברנט, "בית-הספר המיועד לך הוא המשק, שהרי כל רצוני הוא שתהיי בתו של איכר".⁴

הפעם תקופת השהייה בארץ-ישראל נמשכת כשנתיים ימים. זרח ברנט מתמסר לעבודת-האדמה כמו כל איכרי פתח-תקווה, וחנה בתו מסייעת לו בכרם ובשדה, בלחט מחודש. הזכרונות משנים אלה (1885–1887) הם בעיקר ממעגל חייה הפנימיים של המושבה, כשהדגשה היא על מה שנראה בעיניה כהוויו הצעירים בהתמודדותם האמביואלנטית עם דור האבות – דור המייסדים.

עד כאן חלקו הראשון של ספר-הזכרונות; על רקע חייה היומיום הסוערים והענף מים שמתוארים בו, נחשפת גם במקצת נפשה הרגישה והחושבת של בת-מתיישבים, ברשמייה האישיים, החברתיים והלאומיים מארץ-ישראל של סוף המאה התשע-עשרה. חלקו השני של הספר נוגע כבר בעשור הראשון ותחילתו של העשור השני למאה העשרים. חנה טרגר, שנישאה בלונדון, הקימה משפחה והשתלמה במקצוע האחות, והיתה באה מדי פעם לבקר את אביה, שהתיישב סוף-סוף בנווה-שלום בשנת 1906, ומאז לא עזב את הארץ עד יום מותו ב-1936. הזכרונות בחלק הזה עומדים רובם בסימן של פגישות אלה, כשהשוואה עם העבר היא בלתי-נמנעת. המספרת, החוזרת שוב-שוב אל אתרי-נעוריה במושבות-יהודה, עומדת על השינויים והתמורות שחלו בהן, ובעיקר בציבור המתיישבים הראשון, במעבר מגרעין-מייסדים מצומצם ודל-תנאים לחברה רבת-אוכלוסין ומשגשגת.

חנה טרגר שבה אל הארץ, לחיות בה לצמיתות, בסוף שנות העשרים. תחילה התגוררה בתל-אביב ולאחר-מכן בבני-ברק. היא נפטרה באלול 1943.

איכות סיפוריה המימאריים של חנה טרגר באה להם, בראש וראשונה, מהיותה מושכת בעט-סופרים; ויצירותיה הבלטריסטיות והפובליציסטיות מוצאות את פירסומן מעל דפי העיתונות באנגליה עוד בתקופת מלחמת-העולם הראשונה. לפיכך, כשמונה היא להעלות את זכרונותיה על הכתב, מוחשת בהם יד האמן שבה. הזכרון, שבדרך-כלל נצמד לפירוט עיניי של אירועים, נפרש לפתע בהלך-רוח של תיאור מתפעם, מסכת הגיגים או לעיתים אף פיתוחה של עליה דראמטית אשר גיבוריה האוטנטיים הופכים, בדיעבד, לדמויות ספרותיות. ייתכן שהחוקר בתולדות ארץ-ישראל, אף אם יגלה בזכרונות "ספרותיים" אלה כרר ניקה נעלמה מאותם ימים, יירע לא-פעם בשל העמדתה הבלתי-מדויקת.⁵ אבל מי שמבקש לספוג מהם ולהבין באמצעותם את "רוח המשפחה", על מערכות היחסים הבינאישיים בה, התפיסות הערכיות-מוסריות או התגודות הנפשיות בשעות משבר ורווחה – עשוי להפיק מהם חומר רב ומגוון.

בהעלות חנה טרגר את זכרונותיה הארצישראליים מתלווה אליהם לא רק אינטרפרטציה ספרותית אלא גם אינטרפרטציה ביקורתית. נראה שבבחינה עתה את חוויותיה מאז, מבקשת היא גם להעריכם-מחדש לאור נסיון החיים שנצטבר אצלה. הערכה זו מדגישה את אישיותה של חנה טרגר בתקופה מאוחרת, כגברת אנגלית בעלת תרבות וקידמה מערביות, המתרפקת אמנם בנענועים רבים אל ימי-העבר, אבל יחד עם זאת אינה חושבת את שבט-ביקורתה מהם. אחת התופעות הקשות שאותן היא מוקיעה היא תופעת החרדות הקיצוניות שהשתררה במושבה, שמרנות אשר מנעה מנעה את תופעת הקיצוניות שהשתררה בתרבות והשכלה, כמו: ספרייה, תזמורת, חדר-קריאה או קורסים להגינה והת-עמלות. כאן המקום לציין שחנה טרגר עצמה היתה אשה מאמינה ושומרת מצוות כל ימי חייה, אך עם זאת – ליברלית בהשקפותיה ליברליות זו באה לידי ביטוי גם בעמדתה לגבי האשה. למותר לציין כי המצי-

1. Stories of the First Pioneers in Palestine (New Edition) Westport Con 1976

2. הספר האחד המציג את זכרונותיה של חנה טרגר ואף מסתמך על עדויותיהם, הוא "ספר היובל, למלאת חמישים שנה ליסוד פתח-תקווה תר"ח-תר"פ" בעריכת יערי (פולסקין) ומריומן (תל אביב, תר"פ)

3. הכוונה לישראל זאנגוויל, סופר ועסקן יהודי-אנגלי (1864–1926), אשר כתב הקדמה נכבדה לספרה של חנה טרגר

4. במסגרת מחקרי כתיבה של חנה טרגר, במכון קורצווייל, אוניברסיטת בר-אילן

5. "זכרונות ר' זרח ברנט" סודרו והובאו לדפוס ע"י יהודה הלוי שחטר ירושלים תר"פ"ט, עמ' 7–8

6. Stories of the First Pioneers in Palestine, p. 24
7. ראה על כך בהמשך. בקטע המובא מזכרונותיה

פתח תקוה, רחוב מנטפורה

פתיחתה, רחוב מנפירות
אות המושבתית הכולט ביותר בתיאוריה בספר זה היא מציאותן של הנשים.
בחלק הראשון ניתן לקרוא על רקע של תושביות הפעילה בהתמודדות היומיומית
על קיום משפחה וביט, אלא גם על מעורבותן החיובית בחיי הקהילה. ואילו
בחלק השני ממקד התיאור בגאלריה של טיפוסי-מייסדות, ובהתווית קווים
לאופיון אישיותן המתחדשת. כנשים וכחלוצות יהודיות. בהארותיה אלה
מתריעה מנה טרגר, בין היתר, על אפליית האשה בחברה היהודית החדשה
בארץ-ישראל. ומצטרפת בכך לקריאה שהיתה רווחת באותם ימים, ואשר דרשה
כי להתחדשות הלאומית במולדת תביא גם להתחדשות במעמד האשה וביחס
השוויוני כלפיה.

השיווינו כלפיה. ייחוד נוסף בדרך כתיבתה המימוארית של חנה טרגר הוא גישתה הבלתי-אמצעית לנוכחות הארצישראלית בתקופתה, על תופעותיה השונות. שלא כבזכ-רונותיה של מתיישבים ראשונים וילדי-הגולה, המתקשים לקלוט נוכחות זרה וחדשה זו כמות שהיא – כי מטעני-העבר עומדים כחיץ בינם לכינה – מגלה חנה טרגר יחס ישיר ובהיר למציאות הארצישראלית. בכת-הארץ לכל דבר מצוירת היא בצורה טבעית ושושרשית את הנופים של מרחביהם השוממים והמ-יושבים, את תושביהם הערבים – בני-המקום, והיהודים שזה מקרוב באו, וכן את ההווה הלקואלית היס-תיכונית. נראה שלא בכדי שובים ציורים אלה את ליבם של בניה-הגולה, ובהערכותיהם ובמכתביהם אליה מדגישים הם בעיקר איכות זו. כותב מכס נורדאו: "לנו דברייך הם ... יצני גילוייו של רוח הדור החדש. את היקף לנוער העברי מה שהיה ברט הארט לראשוני החלוצים בקל-פוגניה." ולואיס ברנדט מחרה-מחזיק אחריו במכתב משלו: "את הוספת פואימה מודרנית על תורת ארץ ציון התנ"כית ... לקחת עובדות הסטוריות

יבשות ומילאת אותם רוח חיים".
 אנו מביאים כאן קטע מזכרונותיה של חנה טרגר, על תקופת קיץ 1878, ימיה הראשונים של פתח-תקווה.

...אמי, ואנחנו הילדים, התגוררנו ביפו, כיוון שהאדמה שנרכשה נמצאה רק במרחק של שתיים וחצי רכיבה ממנה. כך יכלו אבי ושאר המתיישבים, אשר מפתחותיהם עברו לגור כאן, לחזור הביתה כל שבת. סידור זה היה צריך להימשך עד שהמושבה תהיה מאורגנת דיה כדי לקלוט אותנו. בינתיים פגש אבי בכחוד יהודי שידע לרבר ערבית ולתרגם את האדיש שלו לכפריים. באמצעותו נרכשו מספר אוהלים ערביים, נתקעה את ראשונה, והמתיישבים החלו בהכשרת המקום. העבודה החלה בגלל שמאל. אף אחד מהם לא ידע דבר על אודות עבודת אדמה — שהרי כולם גדלו להיות סוחרים — והמיישבים הלכו ורכו. אבל נראה שכל זה לא ריפה את התלהבותם, והם היו שרויים תמיד במצב־רוח מרומם כאילו יוצאים הם למתנה בחיק־הטבע. "וכי למה ננהג אחרת?" נוהג היה אבי לומר, "הרי" שמרי־תברך בחר בנו מכולם להטמין את הזרע המנחשן באדמתנו?" ובאומרו זאת זהרו עיניו כל כך, עד שכל המסתכל בו היה מהנהן בראשו ולוחש: "מי יתן ותקווחו, ותגששו".

והקוֹחַת, תְּחַגְשֶׁנָּה." יום אחד ביקשו מספר ערבים לעזור בעיבוד השדות. אבל השייך אסר זאת עליהם. וזא קצב כי אל לערבי לעבוד אצל היהודי מרצונו החופשי, אלא רק כעבד הנקנה במכסת-סף. אבל לא יכול היה להעלות בדעתו לקנות בשירותם. כמוֹתוֹ, אבל מישהו בא והוציע כי חיתכן שכירתה של משפחה שלמה. אחרי קשים רבים נמצאה משפחה ערבית עם שני ילדים, אשר באה עם אוהלה והתיישבה במושב⁹. במשך שלושה חודשים נמשכו ההכנות באופן משובע רצון. היו אפילו שמעות כי הנה בקרוב נצטרף גם אנחנו. שהיה הערבים מסכים מגלים אך ידידות. אבל יום אחד, כחזור אבי אל המושבה, מצא כי הערבי, משפחתו ועימם הסוס והעגלה — נעלמו כלא היו; וכיוון שאיש לא ידע מניין באו, כן לא ידע איש לאן הלכו. כאן התערבה אמי ואמרתי כי המעשה הנכון שעלינו לעשות עתה הוא — לצאת

ד. תדהר – אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובניו. כרך א', עמ' 371.
 'כיוון שחנה טרנה לא נכחוהו בכתיבתה זו, תועד את זכרונה כמיסמך הסטורי, לא מצאה
 מנוח לזרז את אמיתותי... שלט שכתב הדברים או בשל הרצון לקשם ולפזמם,
 בכתבי ספרותית – ובזאת אינפורמטיביה חשיבות לא-מדויקת, גם אם זו שניה במחלוקת.
 כך הוא, למשל, סימור העבד המנובא לעיל. לפי חנה טרנה נרעה אביה, וזר ברנט, מנחם כהנא.
 ואולי ימי עדות של זרר ברנט עצמו בוצע אקט מדומה של קניית עבד. וכך הוא קניית עבדו.
 תי': "... שם ערבי אל רצה ללכת ולחזור אצלו, (וידידו) השיך של הכפר הציע למיני שנקנה
 אצלו עבד בשכר ידוע... אנטו נרעונו ממני הרעיון להנהיג עבדות במושבתנו, והוסמנו לכש
 מועלים קהלאים מבין הערבים, לבסוף הובא לי ערבי אחד שחרה-העור אשר הסכים לעבוד
 אצלו בתנאי שנקנה על ידי כתבת עבדו בשמונו, אוו סרונה גם לזה, אבל באין מוצא רשמתי
 סוף סוף באוה דיו את שמי על ידי של הערבי, והוא התחיל לעבוד אצלו, ולעזור לנו בהכשרת
 הקרקע יחד עם אשתו ובניו. ערבי עבדו שכונות אחדים, בחזרנו מן הראשון בבוקר מיפו
 לאדמתנו, לא מצאנו לא את הערבי, ולא את המרדונו שלו... (שם), עמ' 12-13.)

מיד אל המושבה. אנו וכל המשפחות האחרות. שם נעזר משפחה לרעותה. וכל שניה רבים יותר כן יפתחו מקריהשוד בקרבנו¹⁰. ההקם עבורנו אוהל גדול שניתן היה לחלקו לשני אנשים. ואנחנו עברנו לגור בו. אחר כך. לכשנצטרפו אלינו גם חברינו הקטנים מיפו. ומצאנו עוד ילדיה ערבים לשחק עימם. היתה שמחתנו שלמה. הסתובבנו כל הזמן יחדים. אכלנו לרם. ביצים וירקות. ויעקור — לא היינו צריכים להשיג כל בגדינו פן יושחתו. רובל היה פשוט כל כך.

פשוט כל כך. הקיץ עמד בשלהיו. ואנשי הקבוצה החליטו להתחיל להקים את הבתים קודם גשמי-הסתיו. הובא כנאי ערבי, שבין כך ובין כך ידע את המלאכה טוב מאיתנו. וחוקמה מופלאה חספה את כולנו. זו היתה חקופה כה מאושרת עבורנו הילדים, שעד היום, ארבעים שנה לאחריה, אני נזכרת בה וכולי עדנה.

כולם החלו ללכן לבנים, וכל ילד שהיה כמגור דיו הולש לשאת. צורף לעובדים. סחבנו חול, סיד וקש. וכאשר ערכבו חומרים אלה היטב במים. נצטוונו לדרוך וללוש אותם ברגלינו. כך ודאי לשו גם בני-ישראל הקטנים במצרים, כעזרם להוריהם בליבון הלבנים. אבל בליבם ודאי לא היתה אותה רינה אשר פעמה לביבנו.

בליבנו. לאחר שהטיט נלוש היה עלינו לשופכו לתוך חבניות. ולהקיד אותו הדק הטיט בדינו הקטנות. בתחילה היינו עומדים ליד אימותינו וליד הנשים הערביות שעזרו על דין. מסתכלים כיצד הן מבצעות זאת. ולאחר מכן מבצעים בכוחות עצמנו. כל זוגי-ידים ועודות היה בכחנית תוספת חשובה, שהרי שנים-עשר בתים היה עלינו לבנות. וייכושם של הלבנים בשמש. נמשך לפחות מספר ימים. אבל נראה שההתקדמות היתה מהירה. ובשביילנו. הילדים. זה היה לא רק סוג חדש של משחק אלא גם הרגשה מיוחדת במינה. חשנו כי לוקחים אנו חלק בעבודה התת-הקדורה. ואלינו להוכיח כי מורעים אנו לזכיה נכבדה זו. מדי פעם אמנם כרענו תחת החום הכבד, מתייפחים בליבנו תחת משא החול והלבנים, אבל לא ויתרנו עד שהיינו נופלים על הארץ. שוקעים בשינה. אז היו מגלים אותנו, אבל אנו אס. כדי לאוספנו אל זרועותיהם האוהבות ולמחות בנשיקה את רדמותנו. לעיתים הייתי מהרהרת ביני לבין עצמי: האם גם כן היו פני הדברים במצרים. כאשר הקדוש-בירוק-הוא הסתכל משמים אל דרכיים של אבותינו שם. אלא שאותם אבות וילדים היו עבדים. והלבנים שלובנו על ידם היו עבור פרעה. וכל זיק של תקווה לא חימם את ליבם לימים טובים יותר; ואילו אנו ילדים יהודים בני-חורין. מלכנים — כפעם הראה שונה — לבנים לבחיתו שלנו. על אדמתנו שלנו. בארץ שלנו. האם יתכן כלל כי המשא יכבד על כתפנו. או כי ייארך היום בשבילנו? ברוח דברים אלה שוחחה גם

אמא איתנו, וכל ילד ניסה לעלות על השני. עכשיו כן
 'פנות' ערב היינו הוגים לספור את מספר הלבנים שהכינונו באותו יום. וכל-כך
 השתלחנו עד שלפעמים הייתה מסתימת ספירה כזאת. ברוב ההורים הנרגזים היו
 מהמרים לבוא ולהפריד בין הנצים. כשהם גוערים בנו בכל פה. אבל אני ראיתי
 כיצד בין גערה לגערה עולה על שפתותיהם מעין חיוך. כשהם מנסים להסתיר
 מאחורי כפותיהם. אלא שמעמידים סוורים כאלה היו, אחרי הכל, בבחינת יוצאי-
 דופן. בדרך-כלל היינו מונים את הלבנים באוורור לחשב שוב ושוב
 את כמות הלבנים שעוד נשאר לנו להשלימה.

את כמות הלכנים שעוד נשאר לנו להדימה. חשד פנים נפל ילד למשכב. אחוז במחלת צל עגום העכיר את קצב פעילותו: חלשות בעבודה ובלבנים. ועם החלמתו. מספר הקדחת. אבל גם בחוליו הוסיף עוד להגות בעבודה ובלבנים. ועם החלמתו. מספר ימים לאחר-מכן. מיהר להשלים את המיכסה על אף חולשתו. מוכן שהכל באו לעזור ולסייע לו. כך שבסופו של היום אף אחד לא הפיק פחות לבנים מרעהו. במעשה זה לקחנו דוגמה מן המכוננים. שמנו לב כי אצלם. חמיר. כאשר האחד מסיים את חלקו. הוא ממודר את המכונן יד להושיט יד לשני.

סיפור כמעט זהה מופיע גם בחוברת "זרע ברט", בעריכתו של י. חורני (אייר, תשי"ג) כשהוא מלווה בדרי מיוחדת בעידו. וכך מוצג שם המקרה: "...ולא עלה בידי להשיג אי מנעל ערבי אחד... לא ידעתי הסיידים כי ידו של שיד הכמר בדבר. בתוך העבודה שלו היו מנעלים עבים לא-יוצלים ואותם כיסו למכור ליהודים במחיר מופקע - ועל כך אסר על אנשיו לקבל עבודה שכיהא אצל המתיישבים. הללו, בשומעם את הדעתו של הסייד - נתפצלו ממש. הסיידמא את הישוב החדש בעבודתו! סוף סוף נמצא להם מנעל. ברכוסיים. הלה הסכים לקבל את העבודה בתנאי, שיוחק שם בעליו בכתובת קעקע על בשרו לאות זעזוע, כי בעלים לו ודאי היה זה עבד שהתפרק מפני אונתו ועדות לו דרושה היתה לו לאסתנות ממני השלטנות. באין ביהר הכסיו המושגים לתנאי המשות, וכי...ש...עמ' 17.

ברירה הסכימו המתיישבים לתמוך המשונה, וכי... (שם, עמ' 17)

לשמות זאת, שונה לחלוטין הסיפור כפי שהוא מובא בספר ודברותיו של יהודה ראב - "התלם הראשוני" (תלכאבית תשט"ז). ראב אינו קושר זאת עם אותו אירוע ספציפי של הימים הראשון יום ועם קנייתו הערמומית של שידך הכפר הסמוך, אלא מתארו כסיפור מאוחר יותר שבו אכן התבצעה קניית ממשית של עבד על ידי זורח ברנט. מספר ראב: "באחד הימים נטעלו אל שר ברנט כמה ערבים ערומים ממכובדי האמן כינו ויצעלו לו לקטע עיבד". עבד, במשך, כוש, שהציגוהו לפניו לראוה. היה זה בחור כהלכה, ומצא חן בעיני ר' זרח... קנה ר' זרח את ה"עבד" במחיר שהשיגשר "מפילאונים" והבן ויביאנו לעקבות תפוקה. ר' זרח אל שם לב למתארחיהם ולעלם של המתיישבים, ואף נתן כחומר עקב בורח העבד באותיות תלויים. ז' ב סעיף תעבד עבד ומי'מה את אדונוי באמונה, בבית ובשדה עד... שביים בהיר אחד מעלם בחברת פרדת אדונוי ועגלתו. פטרוני האמן בי'ם, שנתן בזמן לסעיף שמונה ומליונים, היית מחזית דמי "מכירתו", קיבלו ממנו כתגמול את עסק מכירת הפרדה והעגלה, גם זה לפי שווה בשווה..." (שם, עמ' 66).

10. לעי ויזמתה לא אשת זורח ברנט ביישוב מפתח תקוה, כדאי להביא שוב, בהקשר זה, את עדותו של ברנט עצמו. לפי זכרונותיו הסתייגה תחילה אשתו מפעילותו החלוצית, ובעת שעמדו לצאת מיפושים לימי, ביקשה אפרו את התערבותו של הרב "... אשתי ע"ה סברה אז לנוע על חרובות ושמונות, ולשבת במקום מדבר ציה, כאשר ארצות לאנני את המקום, ובקשה מאת שאעלה אל הרב הנאון ר' שמואל סלאנט וז"ל ולשאול בעתו, הר"ש סלאנט נתן צדק מתחילה לדברי אשתי ואמר לי רצוני הדין אין אני יכול לכונן את אשתי שתגלגל ממני בכל המינסות שאני אומר לעשות, ואם רצוני הוא דוקא בכך היא יכולה לדרוש ממני עמי" דין תורה נט פטורין, אני עניתי להם בדברים הדואק אם הרב חושב את מעשי למעשי שטות של יוצא מדעת, הרי אז לא יהי" גם נטי נט כשר עמי" דין, אולם תקותי חזקה כי בזכות מצות ישוב ארץ ישראל אשר אני וחולכני לקים, יהפוך ה" את השמחה לגרעוד, ואשתי לא תסבול עם הרב ר' שמואל סלאנט תהרגם מדברי, וצוה להעיתי ללכת אחריי ... (שם, עמ' 12) ואילו זכרונותיו - "עם סיום דברי זכרונותי אשר אני מוסר היום אני וזכר בכאב, כל ר' ערית החל לאה ניע... והנני אומר וברו לכל אלה שכבדוני והוקירי את מעלותי - שלי - שלהי לולת החל לי רעיותי ורני לאה בערות" וכלתי לבצע את כל תביעותי תנצב"ה" (שם, עמ' 38)

גיון לטון

אילן ורונני סומק

פופ סמורטס

עכשיו כשהגיטרות מתיפחות בעדנה

ה

משת הכדורים שירה מארק דיוויד צ'פמן בגיון לטון הם במידה מסוימת סיומה של תקופה. אין אלה רק "ניצחון הפילוסופיה של האקדח על פילוסופיית השלום" (כפי שהגדיר זאת עיתונאי בריטי), אלה הן יריות מדויקות מאד בחלק מן היפה, העצוב והטוב ללב, שהיה בביוגרפיה המוסיקלית של דור שלם. זהו הדור של לטון והחפשיים, של לטון ויקו אונו, של לטון המוחא (ניתנו לשלום סיכוי), של לטון המעצבן (השיר המקיף על פול מקרטני) ומעבר לכלהדור של לטון המרגש ב"יום בחיים" או "בגוליה". מזה הסוד הקסם של גיון לטון? במידה מסוימת חוש המידה שלו. בשיריו הקצביים ידע לטון את אורך הגשימה וההאזנה של שומעיו, ובשירים השקטים והרגישים לא נגרר לטון לרגשות מיותרות. לטון ידע היטב מהו גבול הטריטוריה המוסיקלית שלו, וכך אפשר היה לרקוד כשלטון הוביל בשיר סוער מאד כמו "ראיתי עומדת שם", וכך יכלה מישהי לומר שהטריות בטיפי הקסטות שהביאה לטוניה נמרו רק משמיעה ל"דמיון לך".

זהו, לטון האריסון-חבר אחר בחפשיים — יש שיר נפלא שנקרא "מתי שהגיטה שלי מתיפחת בעדנה", ועכשיו אולי צריך שהרבה גיטרות ממוניות והרבה גיטרות מטאמורפוזות יתייכחו לזכרו של לטון, זאת המעניה הזאת אי אפשר יהיה להפסיק.

→ חנה טרגר 33

לבסוף הגיע היום המאושר מכול — יום בניית הבית שלנו. איך קפצנו ושאגנו משמחה כאשר הורשינו להגיש לבנאים לבנים ומלט, ובכמה חוסר-סבלנות עקבנו אחר הקירות ההולכים ומתרוממים לבנה אחר לבנה. שורה אחר שורה. אך כאשר הסתיים הכול, פרט לגג, הוכרע לפתע אבי על ידי מחלת הקדחת והדיוננטריה. ניסינו להשקותו בתרופות שהיו מצויות עימנו, אבל שום דבר לא עזר. הוא הלך ונחלש יותר ויותר. כל רופא לא נמצא בסביבה הקרובה לנו, וכאשר נתיאשה אמי ממצבו, החליטה לשים עליה בגדי אשה ערביה. לקחת עימה ילד ערבי, וללכת ליפו להביא רופא. באותם ימים היתה הליכה זו בכחינת הסתכנות רבה. אנו, הילדים, נשארו עם המשרתת הערבית להשגיח על החולה. אמא הבטיחה לחזור לפני השקיעה. אבל לקראת הערב הורע מצבו של אבי והוא התחיל הוזה מחוס. כאשר שמעה המשרתת את צעקותיו וראתה את עוויתותיו קבעה כי השד נכנס בו; וכיוון שאמי עדיין לא חזרה, פנתה ללכת אל הכפר — מרחק של שעה הליכה — כדי להביא אדם שיגרש ממנו את השד, ויירפא לו. לא יכולתי לומר דבר. רק בכיתי והמשכתי להניח על מצחו מטליות קרות ולהשקותו מים בלגימות קטנות. כפי שאמי הורתה לי לפני לכתה. תרופות אחרות לא היו לנו. אחרי שלוש שעות הופיעה המשרתת עם אדם שנשא עימו איזה כלי. הוא פקד עלי לצאת מן "החדר" — או מאותו אגף של אוהל בו התגוררנו עדיין — וכאשר סרבתי, הוציאה אותי האשה בכוח, כשהיא נאבכת עימי. היא טענה כל הזמן שאם אשאר בפנים, השד אשר ייצא מאבי ייכנס לגופי. כך הניחה אותי בחוץ וסגרה את המחיצה. הצצתי דרך הסדק וראיתי כיצד הם מעמידים באמצע החדר תנור קטן מלא פחמים, והעלו בו אש בהקריבם אותו אל שפת המיטה. אחר כיסו את אבי בסדין, דואגים לסדרו כך שלא יידלק חלילה, ולבסוף פיזרו מיני עשבים. עשן חריף מילא את החדר והם מיהרו לצאת החוצה, סוגרים אחריהם את הפתח. אחרי חצי שעה נכנס האיש פנימה ופינה את התנור כשהוא לוחץ למשרתת: "עכשיו הכל בסדר. הוא נרדם." פרצתי כל עוד רוחי בי אל החדר, אבל בשל ענני הקטורת התקשיתי לפלס לי דרך אל המיטה. רק לאט-לאט החל אוויר צח להסתנן דרך הדלת, וטיהר את החדר. הרגשתי נינוחה. הבחנתי כי גם אבי ישן שליו ורגוע, ואז נתישבתי לרגליו, משגיחה ושומרת.

כל מה שאני זוכרת לאחר מכן הוא — אמא עומדת עלי ומנערת אותי שאת עורר. בעוד הרופא הערבי מנסה להסביר לה, בכל לשון, כי אבא ואני פשוט נמצאנו מעולפים בשל העשן, וקל מהרה נחזור למוטב. הוא גם הורה לנו מה לעשות. השאיר כמה תרופות, עודד את רוחנו והלך. אבי אמנם התאושש כפי שהבטיח הרופא, אבל אנשים אחרים החלו לחלות במשך הימים הבאים, וצער וחרדה מילאו את לב כולנו. אנשים אלה הועברו ליפו, ושם הבריאו. אבי שב לבכותו כבר בסוף השבוע.

ברגע שאבי יכול היה לקום על הרגליו, הוא ביקש את עזרתו של הערבי, ובהי שיענו עליו הלך לחיות כמו עיניו בבית החדש שלנו. כולנו עברנו להתגורר בו אחרי מספר שבועות. קראתי לבית שלנו בשם "בית הבוץ", אבל אבי אמר שהוא מבכר לחיות בבית בוץ כזה, על פני כל ארמון משיש. כאשר ביקרתי שם בפעם האחרונה, לפני מספר שנים, עדיין ניצב היה בית זה על עומדו. כל שהייתי רוצה הוא להקים סביבו משוכה יפהפיה, ולשמור לי אותו כמוזכרת. אמנם מוזכרת זו אינה אומרת דבר לאיש מלבד, שהרי זו מזכרת של מאבקים ראשונים של שמחות ראשונות ושל עצבונות ראשונות — מילדותה של מושבה ומילדותי שלי, המאושרת.

הלילה של השחורים באטלנטה

ב

שבע שלמי ההופעה של סטיבי וונדר באולם "אומני" לא פסקה "ירוק 96" — תחנת המוסיקה של אטלנטה לחמם את האווירה. סטיבי וונדר שודר כמעט נורסטופ, פרשנים מוסיקלים דיברו על מוסיקת הרגאי בכלל, ועל וונדר בפרט ובכדי שהאירוע לא ישאר בתחום שמחתם של אוהבי הרוק החליטו שליטי אטלנטה להעניק לוונדר אורחות כבוד. ואכן, תשעת העניים, ארבע הזמרות, ועשרים אלף האנשים (שרובם היו כושים) היו תפאורה אידאית לתאוריה המדבקת של וונדר. הוא חש את הקהל שלו, שר, מעגן על קלידים וממוחית, מוחא כף ורוקד. בקשר שלו עם הקהל יש משהו מיסטי, כאילו וונדר שר את הקוד של דת לא נודעת. הדבר כלט אפילו בסוף ההופעה כאשר וונדר ירד מן הבמה והמשיך לשיר עד חדרו ההלבשה, כאשר שתי שורות השוטרים שאבטחו אותו ליוו את שירתו בוימום. המתח והעצבים של מעמדים כאלה פוט את מקומם לאושר מדבק.

"זה היה הלילה של השחורים באטלנטה" כתבו למחרת עיתונאי הפופ המקומיים. ואכן, הרגע המרגש בהופעה היה כאשר הציג וונדר את בוב מרלי (מגדולי מוסיקאי הרגאי) ויחד איתו שר את "יום הגולת שמו" (שירו החדש של וונדר), עוב פתאם וונדר את הפסנתר והחל רוקד באקסטזה עד שבו מרלי בלסטר" (שירו האחר של וונדר), ברעיים אלה היו לוונדר תכונות של מכשף-השבת.

רוק מחוץ לתחום

כה אמר מרקיורי

פ

רדי מקריורי, סולן להקת "קווין", היו במידה רבה הילד הפרובלמטי התורן של עולם הרוק. הבמה, עליה גורר מרקיורי את לקחתו להופעות קרקסיות, היא מרחב מחיה קטן עבורו, ועיתונאי הפופ האמריקאים הם מדיום טוב להצגת מינס אחרות. מרקיורי מעיד על עצמו "אנשים חושבים שאני מפלצת. זה נכון, על הבמה אני שטן, ובחיים הרגילים אני לא בדיוק מקרה סוציאלי". את הופעת הבמה שלו הוא מצדיק בכך ש"קונצרט זה לא הצגה חיה של תקליט זהו אירוע תיאטרלי", ולכן הוא "מערץ גדול של ליוה מינלי בגלל צורת ההגשה של שירה ב'קבר' והארגינה שלה", ולכן גם משווים בנדוי "כי אני בהופעה מתלבש בכדי להרוג".

ועל מקרה לא נעים שקרה בהופעה מספר מרקיורי "לילה אחד רוגר המתופף היה במצב רוח זורק את התפוס האזורים של מהבמה, זה פיסס אותי במקצת, הייתי יכול למות" ולמרות זאת, מרדי מקריורי הוא מוסיקאי מוכשר ביותר היודע לשלב סגנון של רוק ואופרה והוא שחקן את "קווין" ממעמד של "עוד להקה" למעמד של תופעה.